

Nyelvészeti muzeológia – Egy formálódó tematikus muzeológia a nyelvmúzeum kapcsán

Balázs Géza - 2012. 09. 12.

Változó múzeumok

A szó eredete a görög *Muszeion*: 'híres könyvtár és műgyűjtemény az ókori Alexandriában', illetve: 'a múzsák otthona', majd ebből származik a latin *museum*, amely elterjedt az európai nyelvekben. A szó pontos eredetének megadása témánk szempontjából különösen mérvadó.

A nyelvi vagy nyelvészeti muzeológia még nem létező fogalom. Azonban a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében létrejött A Magyar Nyelv Múzeuma (a továbbiakban Múzeum, nyelvi múzeum, illetve „nyelvmúzeum”) kapcsán mégis csak fölvetődött és folyamatosan árnyalódik a múzeum szakmai besorolása, kialakítandó koncepciója. **[1]**

A „nyelvmúzeumot” tehát muzeológiai („múzeumtudományi”) környezetben, keretben kell elhelyezni. De miként? A nyelvi vagy nyelvészeti muzeológia kereteinek, tartalmának keresése hasonlatos az irodalmi muzeológia létrejöttéhez. **[2]**

Mint ismeretes, a muzeológia a múzeumi tevékenység elmélete és gyakorlata, a muzeográfia ennek leírása (Korek 1988: 9). A 20. század végén folyamatosan bővülő és kultikus tevékenységgé vált a muzeologizálás gyakorlata és hajlama (falumúzeum, emlékmúzeum, emlékpark, emlékpont stb.), s ennek kapcsán a muzeológiai tevékenység, folyamat (újra)értelmezése is. Három fő okra vezethető vissza a muzeologizációs probléma: az egyik az, hogy a múlt

„szaporodik” (egyre nagyobb kiterjedésű a megőrzendő anyag), a másik a felejtéstől való fokozódó félelem („digitális Alzheimer-kór”), amely miatt fokozódik a hagyomány-, az emlékállítás. Ezek következménye, hogy előbb-utóbb az egész világ múzeumba kerül. **[3]** Végül a harmadik ok az, hogy a muzeológia érdeklődése térben és időben kiterjed, például a múltból a jelen felé fordul (a múlt tárgyai és rekonstrukciói számos szakmai nehézséget vetnek föl, míg a jelen tárgyai sokkal könnyebben begyűjthetők). A kérdés az, mint sok történeti tudomány esetében: hol kezdődik a jelen? (Nemcsak a történelem, a néprajz, de a nyelvészet, azon belül a nyelvtörténet is folyamatosan újradefiniálja a „ma”, „mai” fogalmakat.)

A muzeologizációs probléma mellett a múzeumok működésének, a jelen társadalmával való kapcsolódásának, párbeszédének (egészen egyszerűen a közművelődési, oktató-nevelő-szórakoztató stb. funkcióinak) a folyamatos változásáról, átértékelődéséről is szó van. Ez a problémakör kapcsolódik a kultúra–magas kultúra, reál és humán műveltség, általában az oktatás és nevelés, valamint a szórakoztatás megváltozott (sokszor összekeveredett) fogalmához, funkcióihoz, az értékrendek változásához (értékválsághoz). A legtöbb közművelődési intézmény ma már törekszik az élményszerűsége (interaktivitásra), egyes múzeumok az élmény- és látványtársadalmak mintájára élmény- és látvány-kiállítóhelyekké válnak.

Részben ebbe az összetett folyamatba illeszkedik a jelzős muzeológiák létrejötte, a már említett irodalmi muzeológia mellett (talán annak részeként) a nyelvi vagy nyelvészeti muzeológia kialakulása.

Nyelvi muzeológián elsősorban a kihalt nyelvek emlékeinek megőrzésére gondolhatunk, míg nyelvészeti muzeológián általában a nyelveknek, a nyelvek egy csoportjának vagy

csupán egyetlen nyelvre vonatkozó muzeologizációs tevékenységet értünk. Ezért tartjuk kifejezőbbnek (s tanulmányunk címében is ezért szerepel) a nyelvészeti muzeológia megnevezést. A nyelvészeti muzeológia elmélete még nincs kialakulva, érdemes a rokon területek, illetve a gyakorlat felől közelíteni. Elfogadott tudományos álláspont, hogy a gyakorlatból következzen az elmélet.

A Magyar Nyelv Múzeuma

A Magyar Nyelv Múzeuma egyéni, civil kezdeményezésből született (Pásztor Emil főiskolai tanár ötletéből), [4] amelyet lokálpatrióta helyi törekvések, mozgalmak (pl. a sátoraljaújhelyi Kazinczy Társaság) felkaroltak, helyi politikai-közéleti erők (városi, megyei vezetők) nemzetstratégiai, közművelődési, sőt területfejlesztési lehetőséget láttak benne, és okos érveléssel sikerült meggyőzniük a régiófejlesztéssel foglalkozókat. Így született meg egy egészen sajátos, Európában is gyakorlatilag példa nélkül álló intézmény (múzeum), a „nyelvmuzeum”. Sokáig vita tárgya volt a megnevezése (és sokan ma is értetlenkedve, sőt tiltakozva szemlélik a „múzeum” feliratot). Az egyik hangsúlyos és máig előkerülő javaslat szerint az intézményt inkább „a magyar nyelv házának” kellene nevezni.

Ám a nyelvmuzeum kitalálói és működésének, így értelmezésének formálói már kezdetben kitalálták a kritikára (tudniillik, hogy egy élő nyelvet minek múzeumba tenni) a választ. A válasz pedig a múzeum szó – már ismerttetett – etimológiájában rejlik. Ha visszamegyünk a forrásokig, a múzeum szó annyit jelent: ‘a múzsák otthona’. S ha A Magyar Nyelv Múzeuma környezetét tekintjük: Kazinczy egykori lakóhelyét, kertjét, jelenlegi – csodálatos parkban lévő – nyugvóhelyét, az 1800-as évek végén kialakított emlékcsermelyeket, s hozzátesszük, hogy a múzeum ennek tőszomszédságában, Kazinczy gyümölcskertjének helyén áll –

akkor a genius lociból, a hely szelleméből következően motiválnak érezzük 'a múzsák otthona' megjelölést, még akkor is, ha a múzeum szó mai jelentéséből elsőre aligha fognak erre gondolni az emberek. 'A múzsák otthona' asszociációt egyébként még tovább erősíti az a tény, hogy a hely irodalmi emlékhelyé, sőt zarándokhelyé vált, a Kazinczy-kultusz központi tervévé. (A kultuszhely kialakulásáról szól Kováts Dániel monográfiája: 2009.)

A TÉR tehát (Kazinczy-kert, emlékkert, irodalmi emlékhely, zarándokhely) valójában lehet 'a Múzsák otthona', ám a múzeum szó mai jelentése mégiscsak mást jelent.

A múzeum építészeti terének leírása: háromszintes létesítmény, területe mintegy 900 négyzetméter. A múzeum épülete több feladat ellátásra alkalmas. A programadók az állandó kiállítás mellett időszakos kiállításokra és egyéb kulturális-nyelvészeti rendezvényekre is gondoltak. Az előcsarnok és a nagy rendezvényi tér egybeolvad, fórumként működik. Alkalmas tér konferenciák, koncertek, nyelvi versenyek lebonyolítására. Az előcsarnokból nyílik az akadémiai „ovális” kiselőadó. A terem emléket állít Kazinczy eredeti rajzos ülésrendje nyomán a Magyar Tudós Társaságnak. Kazinczy ugyanis egyik jegyzetében egy ovális asztal köré felírta a társaság 26 alapítójának a nevét. Ugyancsak a földszinten található az egyik nagy, 134 négyzetméteres kiállítóterem. Az emeleten van egy másik, 136 négyzetméteres újabb kiállítóterem, valamint szemináriumi terem, egy nyitott galéria, valamint az igazgatósági-muzeológusi termek.

A létesítmény a Kazinczy-emlékparkban kap helyet. Itt a továbbiakban újabb fejlesztésekre kerülhet sor: a Kazinczy-pince már elkészült, de a tervek szerint lesz Halhatatlanok csarnoka, Nyelvcsaládfa-liget, és szó van az egykori kertésház és istálló felújításáról is.

A Nyelvmuzeum gondolatának fölvetődése után számos alkalommal, helyszínen, körben formálódott a muzeum jellege. Ennek legkorábbi legteljesebb összefoglalását adja A széphalmi Magyar Nyelv Muzeuma tématerve című tanulmány (Fehér–Kováts–Pásztor–Radványi, 2002). Ebben taxatív fel van sorolva, hogy a muzeum alapfunkciói: 1. gyűjtőkör, gyűjtés, 2. tudományos kutatás, 3. közművelődés (programszervezés).

Nyelvi muzeum – máshol

Időközben kiderült, hogy Európában másutt is épül már nyelvi muzeum – nevezetesen Olaszországban. Az olasz nyelv muzeumáról Fábián Zsuzsanna (2007) számol be: Az olasz nyelv muzeumának gondolatát ugyancsak egy művelődési társaság – a Dante Társaság vetette fel. A muzeum alapvetése az, hogy a nyelv a nemzetek egyik fő összetartó ereje, az azonosságtudat hordozója, ugyanolyan közkinccs („bene collettivo”), mint a tárgyi műemlékállomány. Először nyelvészek egy vándorkiállítást szerveztek 2003-ban. Ezt az akkori államelnök, Carlo Azeglio Ciampi nyitotta meg. A sikerre való tekintettel egy állandó, de három „modulból” álló muzeumot terveznek az egységes olasz nyelvet formáló három városban: Torinóban, Firenzében és Rómában. Érdemes megfigyelni a terveket, amelyek az olasz nyelvészeti muzeológiát formálják: A torinói lenne a tudományos, a római a közönségszolgálati, a firenzei a történeti aspektusokat előtérbe helyező részleg. A központi, firenzei muzeumnak a témakörei: az olasz nyelv eredete, története különös tekintettel a társadalmi aspektusokra, a rokon nyelvek és az olaszt ért idegen hatások, első nyelvemlékek, jelentős szótárak, nyelvtanok. Fontos helyet kapnának a hangzó anyagok, az Itáliában még mindig fontos szerepet játszó tájnyelvek ismertetése. Bemutatnánk a nyelvi-nyelvészeti szempontból nevezetes személyiségeket: életüket,

tevékenységüket, tárgyi emlékeiket. Láthatók lesznek filmek, amelyek valamilyen sajátos nyelvi jelenséget dolgoznak fel (pl. a Brancaleone ármádiája – egy kitalált, archaizáló olasz nyelv, vagy a konjunktívusz rossz használata Paolo Villaggio egyes filmjeiben). Mindezt a legmodernebb múzeumi technikával mutatják be: videófal, plazmatévé, digitális téka. A közönséget – különösen a fiatalokat – interaktív nyelvi játékokkal, lekérdezhető adatbázisokkal, szövegtárakkal, internetes nyelvi keresési lehetőségekkel várják. Az interdiszciplinaritás jegyében olyan képzőművészeti alkotásokat is kiállítanak, amelyeknek a tárgya a nyelv, az írás vagy a könyvkiadás.**[5]**

A Magyar Nyelv Múzeumának megnyitása után az odalátogató Pordány László (hazánk korábbi dél-afrikai nagykövete) fölhívta a figyelmet egy másik ilyen intézményre: az Afrikánsz Nyelvi Múzeumra. A könyvéből idézünk: „Ha Fokvárosból elindulunk a Nemzeti 1-es autópályán az ország belseje felé..., amikor a Hottentotta hegyek kontúrjai már elég közel látszanak, szemünkbe ötlük a pálya bal kéz felőli oldalán egy furcsa alakú építmény... a világ egyetlen nyelvi emlékműve, Die Afrikaanse Taalmonument (Afrikánsz Nyelvi Emlékmű)... szinte minden egyes része külön szimbolizál valamit. Így a különböző magasságú oszlopok az afrikánsz eredetét és forrásait; az 57 méteres legmagasabb pedig magát az afrikánsz nyelvet. A pódium a csodálatos Afrikát és az afrikai nyelveket, a szökőkút a búr köztársasági eszmét jelképezi...” Ezek után lássuk a még nagyobb meglepetést: „A közelben van még egy másik nyelvi intézmény is: Paarl-ban található az Afrikánsz Nyelvi Múzeum, amely főként a nyelv írásbeliségének kialakulását tartalmazó dokumentumokat gyűjti egybe... a múzeumot 1975-ben, a centenárium évében nyitották meg... Szinte nyüzsögnek benne felnőttek és iskolások egyaránt. Persze többnyire afrikánerek. Én viszont jó szívvvel ajánlanék néhány magyar nyelvvédőnek is egy

szakmai tapasztalatszerzést célzó látogatást.” (Pordány 2005: 47-48.)

Gerő András (2010.) a 21. század küszöbén 16 témakörben gondolkodik el a magyar identitásról (Magyar Arc), amelyben a legelső a magyar nyelv, s röviden összefoglalja elképzeléseit a múzeumról:

„Magyarországon Széphalmon már létezik a magyar nyelvnek bemutatóhelye, de itt is elengedhetetlen annak a szellemi terméknek a jelenléte, ami a legsajátabb magyar. Ez pedig a magyar nyelv. Korszerű kiállítási technikákkal, megfelelő tudományos háttérrel egy olyan interaktív bemutatkozási pontot lehetne teremteni, ahol a nagyközönség szembesül mindazzal a szépséggel és finomsággal, amit a magyar nyelv használóinak nyújtani képes, hiszen nyelvünk az igazi szellemi otthonunk. Egyben benyomást kaphatunk arról is, hogy nyelvünk – ami hangsúlyosan magyar szellemi termék – milyen befogadó módon viszonyult például a szláv és egyéb hatásokhoz, illetve hogy milyen rokoni szálakkal kötődik a finnugor nyelvcsaládhoz.”**[6]**

A Nyelvmuzeumhoz kapcsolódó nyelvészeti muzeológia

A Magyar Nyelv Múzeumának küldetésének, funkciójának a meghatározásában az alapításkor, az építkezéskor, s a jövőbeli működésre tekintettel is több szintű tervezés (stratégia) fogalmazott meg.

Az első a helyből adódik. A „hely” azonban három koncentrikus körre tagolódik. A múzeum kiemelt feladata a táj, a régió nyelvi hagyományainak (feltételesen: Halotti beszéd, Jókai-kódex; valamint Károli Gáspár, Geleji Katona István, Kazinczy Ferenc stb.) az ápolása, voltaképpen a hely szellemének (genius loci) való elkötelezettség. Ebből a gondolatból fakadt az állandó kiállítás címe, s köszöntője is:

Kedves Látogatónk!

Ön a mai magyar nyelv szülőföldjén jár. E helytől nem messze található Karos, ahol az egyik legnagyobb honfoglalás kori temető utal arra, hogy a honfoglalást valószínűleg innen irányították. Tehát a magyar nyelv is erről a tájról kezdett terjedni a Kárpát-medencében.

Talán ezen a tájon született a Halotti beszéd és könyörgés, első összefüggő szövegemlékünk.

1590-ben Vizsolyban nyomtatta ki Károli Gáspár Bibliáját, amely nagy hatással volt irodalmi és köznyelvünk egységesülésére.

A Borsod megyei Gelejen született, majd Göncön, Sátoraljaújhelyen, Sárospatakon végezte tanulmányait Geleji Katona István., aki 1645-ben megírta az első magyar nyelvűvelő munkát (Titkok titka – Magyar Grammatikatska – erről kapta címét kiállításunk).

A múzeum második kiemelt feladatköre a Kárpát-medencei magyar nyelvtömb történetének és jelenének a dokumentálása, s a harmadik a szórványok, diaszpórák nyelvi állapotának figyelemmel kísérése. (Ez összekapcsolódhat más népek, nyelvek eseményeinek követésével, interkulturális kapcsolatok dokumentálásával.) Bár a világháló szerepe ma már mindhárom funkcióban alapvető, mégis a legutóbbi funkciót leginkább az internet segítségével véljük megvalósíthatónak. Széphalom egy virtuális magyar nyelvi emlékhely is legyen – amely nemcsak ímélcímeket, honlapot, hanem állandó, aktív-interaktív jelenlétet is megkíván az interneten.

Széphalom eddig is a leglátogatottabb irodalmi emlékhely volt. Az új múzeum Széphalom jelentőségét tovább növeli, alighanem az egyik legfontosabb emlékhelye lesz a

magyarságnak. Az alapítók – Petőfi nyomán – többször megfogalmazták: jó volna, ha minden magyar – éljen a világ bármely részén – egyszer elzarándokolna ide: ismerkedne nyelve történetével, gazdagságával, ízeivel, beírná nevét, üzenetét az internetes vendégkönyvbe.

A csodás széphalmi arborétum, a Zempléni-hegység, a tokaji borvidék, a legnagyobb honfoglalás kori temetőfeltárások (Karos) közelsége, Sárospatak és Sátoraljaújhely tőszomszédsága mind amellet szól, hogy A Magyar Nyelv Múzeumát méltó helyen építették föl.

A múzeumban tudományos (kutatási) és közművelődési tevékenység egyaránt folyik. A hangsúly koronként, múzeumonként áthelyeződik az egyikről a másikra. Azt kijelenthetjük, hogy A Magyar Nyelv Múzeumát korszerű tudományos nyelvészeti alapokra kell helyezni, vagyis a múzeum alapfelfogásának, törekvéseinek összhangban kell lennie az elfogadott nyelvtudományi iskolák tételeivel (nyelvtörténet, nyelvi változások, strukturalista, szemiotikai, pragmatikai, kognitív elméletek). Az előző mondatban hangsúlyos a többes szám (iskolák). Emellett alapvetőnek tartjuk a magyar nyelvtudomány hagyományainak és mai törekvéseinek a követését is – amelyek némiképpen eltérhetnek más országok nyelvtudományi irányzataitól. Úgy véljük, hogy a bár a tudomány egyetemes, egyes tudományoknak van különleges (éppenséggel) nemzeti jellegük – s ez fokozottan igaz a nyelvtudományra, azon belül a tagolt nyelvművelésre. (A nyelvi kultúrával kapcsolatos tevékenységet így tagolhatjuk: nyelvpolitika, nyelvi tervezés, nyelvstratégia, nyelvművelés, nyelvvédelem – lásd: Balázs 2001).

A tudományos alapállás mellett nagyon fontos a tudománykommunikálás, a közművelődési program. A magyar nyelvtudományban igen hangsúlyos volt a

nyelvművelés (a nyelvi kultúra művelése), ezt az alapállást a muzeológiai tevékenységnek is vállalnia kell. Annyira hangsúlyos volt a magyar nyelvűvelés, hogy legnagyobb teljesítményét, a nyelvújítást (amelynek központja éppen Kazinczy Széphalomja volt) más országok, nyelvek fejlesztésére, megújítására is alkalmazták (cseh, héber, észt). A muzeológusi közművelődési program középpontjába tehát a nyelvűvelést, a nyelvújítást – mai értelemben: a hagyományok megismertetésén alapuló folyamatos nyelvi korszerűsítést, de leginkább a nyelvi tudatosítást kell helyezni.

A múzeum további kiegészítő funkciói vannak: Kazinczy- emlékhely (a Kazinczy-mozgalom központja), ebből kifolyólag nemzeti emlékhely, valamint helyi közművelődési tér.

A Magyar Nyelv Múzeumának muzeográfiai leírásakor taxatív is érdemes felsorolni, hogy mi mindenre kellene kiterjednie a múzeum figyelmének. Amikor ebbe a feladatba fogunk, nehézségbe ütközünk. Az összes hungarikum gyűjtése – elképzelhetetlen, erre egyébként is van intézmény. Elvileg gyűjthetne mindent ez a nyelvmuzeum, ami a magyar nyelv történetével és jelenével kapcsolatos – de ez lehetetlenség. A nyelvemlékeket gyűjthetné, de ezek részben korlátozottan állnak rendelkezésre, részben a meglévőket senki nem adja oda (még kiállításra se nagyon), s Széphalomban az őrzésük is nagyon sok problémát vetne föl. A múlt nyelvemlékeiről tehát lemondhatunk. De a nyelvemlékeknek van egy sajátos változata, a népi írásbeliség emlékei – amelynek nincs szakavatott intézménye (a Néprajzi Múzeum gyűjt ilyen tematikájú anyagot, pl. az Ethnológiai Adattárban). Fölöslegesnek tűnik a magyar nyelvészeti szakirodalom teljes gyűjtése is, hiszen a nagy könyvtárak ezt már végzik, s vajon miért lenne ennek a központja éppen Széphalom. Egy másik nyelvemlékfajta az ún. kinyomtatványoké. Ennek is van szakavatott gyűjtőhelye, az

Országos Széchényi Könyvtár, de talán lehetne találni sajátos feladatot. Egy harmadik sajátos nyelvemlékfajta a „hangemlék”: ezzel a Petőfi Irodalmi Múzeum foglalkozik, s számos helyen van még hagyományos vagy digitalizált magyar nyelvi anyag (elsősorban népi szövegekre gondolhatunk). A Nyelvmuzeumnak lehetne ilyen funkciója is.

Fölvethető, hogy a magyar nyelvért elsősorban a nyelvészek a felelősek, ezért egyfajta nyelvészeti emlékhely is lehetne a múzeum. Itt a tudománytörténettel kapcsolódik össze a múzeum. De tény, hogy a magyar nyelvészeknek eddig nem volt olyan kutatóhelye, amely emlékeikkel foglalkozik.

Mivel foglalkozhat, mit tartalmazhat egy nyelvi múzeum? Leginkább, legegyszerűbben ezt mondhatjuk: egy nyelvre vagy a nyelvek egy csoportjára, esetleg általában a nyelvekre vonatkozó dokumentumokat (adatokat), ismereteket. Ezek között – muzeológiai szempontból – kiemelkedő szerepe lehet a történeti nyelvi emlékeknek (nyelvemlékeknek, nyelvi tényeknek), a nyelvi megjelenítés különböző technológiáinak (a beszéd és az írás különböző módjain át az internetig), a nyelvi műveltség különleges értékeinek, értékhordozóinak (írók, költők, tudósok, könyvek, azon belül adattárak, szótárak). És ide kapcsolhatjuk a nyelvi műveltség átadásának fontos szervezeteit, eseményeit is (pl. család, iskola, civil szervezetek, nyelv művelő mozgalmak, nyilvánvalóan ezek tárgyi és szellemi vonatkozásait). Valamint megjeleníthetők egy „nyelvmuzeumban” a nyelvhez valamilyen szoros vagy tágabb asszociációval kapcsolódó egyéb művészeti alkotások: képzőművészeti, zeneművészeti, színművészeti, és főként iparművészeti, alkalmazott művészeti alkotások.

Más (formai) rendszerezés szerint a nyelvészeti muzeológia foglalkozhat különféle technológiájú írott szövegek (kézzel, géppel írott, nyomtatott, internetes, sms stb. szöveges

emlékek), hangzó anyagok (hangfelvételek), képanyag (álló- és mozgókép), valamint tárgyak gyűjtésével.

Minden azonban „pusztán” csak gyűjtés, raktározás, amelynek már a kezdetén fölmerül a kérdés: de miért, és miért pont a nyelvmuzeumban. Az általánosságokon túl nehéz erre a felelet. A magyar nyelvű írott és hangzó anyagokat (voltaképpen hungarikumokat) a nemzeti könyvtár (Országos Széchényi Könyvtár) és a nemzeti hangarchívum (Nemzeti Digitális Akadémia) gyűjti, rendszerezi. Másodpéldányok gyűjtése persze fontos, de a Nyelvmuzeumnak mégsem lehet ez a fő profilja. Tehát: valamilyen szempontból válogatni kell. Éles határt nem tudok szabni, de a tevékenységnek a középpontjába mégis csak a magyar nyelvészet, nyelvtudomány és nyelvi kultúra-ápolás kulcsszavait kell tenni, s elsősorban az erre vonatkozó anyagot („nyelvészeti hungarikumot”) kell gyűjteni. A Nyelvmuzeumnak valamiféle „magyar nyelvtudomány”, „magyar nyelvkultúra-történeti” adattárrá, műhellyé és nyelvi-közművelődési fórummá kell válnia. Még ez is eléggé tág, s nehezen behatárolható terület, de talán segít a célok, feladatok pontosabb megfogalmazásában.

Konkrétumokat említve: a nyelvmuzeum aligha gyűjthetné össze az első magyar nyelvemlékeket, s arra nem is kell törekednie, hogy történeti nyelvemlékeket gyűjtsön, kutasson. Viszont másik oldalról – egy közkeletű meghatározás szerint – „minden nyelvemlék, ami nem ma született”, vagyis napjaink, a közelmúlt, illetve az elmúlt egy-másfél-két évszázad még felkutatható „nyelvemlékeinek” a gyűjtése fontos lehet. Ezek között lehetnek helyi újságok, (kis)nyomtatványok (reklám-, fizető-, partecédulák), képeslapok, levelezőlapok, általában a népi írásbeliség sokféle műfaja (a kéziratos énekes-, imádságos-, receptes könyvektől a vőfélykönyvekig). Kiemelt feladata lehetne a

Nyelvmuzeumnak a magyar szótárak, nyelvkönyvek, iskolai irodalom- és nyelvtankönyvek, segédkönyvek, iskolai nyelvtani szemléltető táblák gyűjtése. A népi írásbeliséghez soroljuk a feliratirodalmat is (hiszen rendszerint nincs szerzője a különféle feliratoknak). Ezek szövege, stílusa, kalligráfiája ugyancsak fontos kortörténeti dokumentum, számos típusuk összegyűjtetlen, feltáratlan (vö.: Balázs 2000.) Teljes taxatív felsorolást nem adok, de egyetlen szövegtípus, a felirat néhány jellemző megnyilvánulási formáját felsorolom – ezzel híva fel a figyelmet a dokumentálatlan, feltáratlan anyagra: templom-, harang-, csárda-, kocsmá-, épület-, egyéb információs, butella-, ajándéktárgy-, emléktárgy-, falvédő-, levél- (borítékra írt vers), sír-, ruha-, jelvény-, jármű-, rendszám-tábla-, jelszó-felirat stb. [7]

Fölvethető a művelődés- és irodalomtörténetben elfogadott topológia kérdésköre is. Voltaképpen nincs nyelvészeti topológia. Elkészítése nem is annyira nehéz feladat.

A nyelvmuzeumban mindenestre elkezdődött a nyelvészeti hagyatékok feltárása, befogadása, raktározása és kiállítása. Elsőként Lőrincze Péter kínálta fel édesapja, Lőrincze Lajos íróasztalát és néhány személyes tárgyát. Majd Busa Margit, Czigány Lóránt hagyatékából kerültek tárgyak a múzeumba. 2011-ben az örökösök Deme László könyvtárát, részben kéziratárát, kitüntetéseit és egyéb személyes tárgyait adták át (formailag) a Kazinczy Társaságnak. Ebbe a hagyatékba betekintve megállapítható, hogy a jelentős, csaknem az egész 20. századot átfogó nyelvész bonyolult személyiségének és tudományos teljesítményének a megértéséhez kulcsot adhatna a hagyaték minél gyorsabb, lehetőleg nyelvész szakemberek által való feldolgozása. A gyorsaság azért fontos, mert az egyes tárgyak, jegyzetek, naplók stb. most még könnyebben értelmezhetők, „megszólaltathatók”, a nyelvész szakemberekre való hivatkozás pedig azért történt,

mert „nem nyelvész”, az elhunyt nyelvészet nem vagy csak részben ismerő szakemberek számára az anyag nagy része néma marad.

A 2002. évi tématervben megfogalmazott három fő funkció közül a tudományos kutatás a leginkább körvonalazatlan. Azzal, hogy a kutatóknak szálláslehetőséget kívántak biztosítani (s még mindig tervbe van véve ilyen kutatóhely, kutatószoba), a múzeum egy része leginkább valamiféle alkotóházként szolgálhatna. S tudjuk, hogy az alkotóház – ahol egy szakma képviselői kötetlen módon találkozhatnak, együtt lehetnek – serkenti a tudományos és a művészeti munkát. (A leghíresebb a szigligeti írói alkotóház; amelyről számos irodalmi mű, sőt dráma is született.) Ez a funkció jelenleg nem létezik, föltétlenül kidolgozandó, és a múzeum funkcióinak kibővülését jelentené.

A tudományos kutatáshoz és a közművelődéshez egyaránt kapcsolódik a publikációs tevékenység. A Kazinczy-kultuszhoz kapcsolódó interdiszciplináris tudományos kutatások folyamatosan jelennek meg a Széphalom évkönyvsorozatban, a Kazinczy Társaság egyéb kiadványaiban, de már a múzeum saját színes könyvsorozatában is: Kováts Dániel: Széphalom. Kazinczy Emlékkert, Kováts Dániel: „Kivínánk a szép tusát...” A magyar nyelvújítás, Balázs Géza: Útitárs a szavak világához.

[8]

Kitekintés

A formálódó nyelvészeti muzeológia folyamatos munkálása alkalmazott nyelvtudományi (részben alkalmazott irodalomtudományi) feladat. A nyelvészeti személyi kapcsolatok már most is jók, de hasznos lenne az intézményes együttműködés kialakítása a hazai egyetemi alkalmazott nyelvészeti tanszékekkel. A szakmai együttműködésnek az is

része lehet, hogy például egyetemi hallgatók érkezhetnének szakmai gyakorlatra Széphalomba.

A múzeum legszorosabb szakmai kapcsolata a nyelvtudomány mellett a művelődéstörténet, az irodalomtörténet irányába mutatnak, mintegy ezeknek egyik változata. A modern közművelődési-muzeumpedagógiai megoldásoknak – nézetem szerint – kapcsolódniuk kell a közgazdaságtudomány egyik válfajával, a művelődésgazdaságtannal is. Ennek legfontosabb üzenete, hogy a művelődés gazdasági érték.

Az is világos, hogy a muzeológia mint tudomány folyamatos változásban van. Ezért a nyelvmuzeum sem fogadhat el valami statikus muzeológiai modellt, hanem folyamatosan ügyelnie kell a világ és persze a muzeologizálási folyamat változásaira.

A nyelvészeti muzeológia, illetve annak névvel kiemelt intézménye, A Magyar Nyelv Múzeuma még sokáig fog küzdeni az önmeghatározásért, a feladatköréért – s talán a tudományos leírás nehezebb is lesz, mint maga a mindennapi közművelődési-muzeumpedagógiai munka; mindenesetre ma már annyi látszik, hogy a múzeum él, folyamatosan kutatja az új lehetőségeket. Vagyis: a nyelvészeti muzeológia élőben és nyilván a szakmai és közönségi elvárások alapján körvonalazódik, és dialogikusan szerveződik.

Végére hagytam, mert a múzeum egész tevékenységének legnagyobb jelentőségét abban látom, hogy a máig nem intézményesült magyar nyelvstratégiának akár központi, akár valamilyen helyi intézménye lehet. Miért ne éppen Széphalomban lehetne (újra!) a magyar nyelvűvelés, nyelvstratégia központja? Amikor folyamatosan fáradozunk egy nyelvstratégiai intézmény alapításán, minden alkalommal

fölvetjük A Magyar Nyelv Múzeumának szerepét, szerepbővülését is.

Szakirodalom:

Balázs Géza, 2000. A feliratozás. II/823-850. In: Balázs Géza-Csoma Zsigmond-Jung Károly-Nagy Ilona-Verebélyi Kincső szerk. biz.: Folklorisztika 2000-be. Folklor – irodalom – szemiotika. Tanulmányok Voigt Vilmos 60. születésnapjára. I-II. kötet. ELTE BTK, Budapest.

Balázs Géza, 2001. Magyar nyelvstratégia. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Fábián Zsuzsanna, 2007. A nyelvek múzeumai. Édes Anyanyelvünk, 2007/5. 10.

Fehér József-Kováts Dániel-Pásztor Emil-Radványi György, 2002. A széphalmi Magyar Nyelv Múzeuma tématerve. Széphalom, 12. 61–68.

Gerő András, 2010. Magyar Arc. Népszabadság, 2010. január 23.

Korek József, 1988. A muzeológia alapjai. Tankönyvkiadó, Budapest.

Kováts Dániel, 2009. „Fény s nagyvilág énnékem Széphalom”. A Kazinczy Ferenc emlékhely története és hatása. Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely.

Pordány László, 2005. A búrok és az apartheid. Antológia Kiadó, Lakitelek.

[1] A nyelvészeti muzeológia kapcsán formálódó gondolataimra nagy hatással voltak A Magyar Nyelv Múzeuma kuratóriumának ülései (2007-), különösen a Fehér Józseffel, Kováts Dániellel és Radványi Györggyel folytatott beszélgetések. A téma kapcsán Nyiri Péterrel is számos alkalommal konzultáltam. Köszönöm nekik a segítséget!

[2] 2011. november 18-án az interneten az irodalmi muzeológiára 1200, míg a nyelvészeti muzeológiára 6 említést találtam. Az utóbbi hat említés mind kapcsolatban volt a széphalmi nyelvmuzeummal.

[3] Hogy egy helyi idézettel erősítsük: „Annyi nagy embert hajigált ki Zemplén, ki győzné azokat emléktáblázni?” – csúfolódott irigykedve Mikszáth Kálmán, forrás: Hírlevél 45. (A Kazinczy Társaság tájékoztatója), 2008. szeptember, 4. oldal.)

[4] Rövid múzeumtörténet:

1994. Pásztor Emil a Kazinczy Társaságban bejelenti elképzelését.

2007. április 18. Megkezdődik az építkezés.

2007. szeptember 6. Bokrétaünnepség. Megalakul a Múzeum kuratóriuma.

2008. április 23. Ünnepélyes megnyitó. A múzeumot Sólyom László köztársasági elnök avatja fel.

2008. október 18. A magyar szó világa állandó kiállítás megnyitója

2009. március 21. „Kivínánk a szép tusát”. A magyar nyelvújítás c. kiállítás

2009. április 24. A 43. magyar nyelv hetét Kiss Jenő akadémikus nyitja meg.

2010. szeptember 29. Titkok titka... állandó kiállítás, Busa Margit emlékkönyvtár megnyitása.

2011. június 18. Első anyanyelvi juniális. Megnyitja Schmitt Pál köztársasági elnök.

[5] A múzeumnak 2011-ben kellett (volna) elkészülnie. Fábián Zsuzsanna beszámolóját olvasva meglepő, hogy tőle függetlenül a magyar nyelvészek és muzeológusok ugyanezeket a gondolatokat fogalmazták meg – s jórészt meg is valósították már.

[6] Gerő András gondolatainak gyökere Karácsony Sándornál is megtalálható. A cikk megszületésekor a leírt, elvárt koncepció már készen volt, az állandó kiállítások megnyíltak.

[7] Számos „titkos” nyelvi gyűjtő van, aki egy-egy – főleg feliratos, esetleg hangos nyelvi jelenséget gyűjt. Létezik például a „neonvadász” (neonmentő), aki Budapest klasszikus fényreklámjait gyűjti. Anyagából egészen biztosan nagyon érdekes kortörténeti (nosztalgia)kiállítás szervezhető. (Hasonló anyag van az Elektrotechnikai Múzeumban is.)

[8] Valamint készülőben van a Titok titka... állandó kiállítás prospektusa is.

Nincs hozzászólás!

Your Email address will not be published.

Save my name, email, and website in this browser for the next time I comment.

Hozzászólás küldése

This site uses Akismet to reduce spam. [Learn how your comment data is processed.](#)

© 2025 e-nyelvmagazin.hu. All rights reserved.